WORLD SCIENCE PUBLISHING
LONDON LTD
LONDON
London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation

RAQAMLI MAKONDA SHAXSGA DOIR MA'LUMOTLAR DAXLSIZLIGINI TA'MINLASHNING FUQAROLIK-HUQUQIY MUAMMOLARI VA QONUNCHILIKNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Feruza Usmonova Qosimjon qizi
Gulsanam Xusniddinova Ibroxim qizi
Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi
H.K.Muhitdinova nomidagi akademik littsey tillar kafedrasi mudiri
Toshkent davlat yuridik universiteti huzuridagi
H.K.Muhitdinova nomidagi akademik littsey 1-bosqich o'quvchisi
Elektron pochta: feruzausmonova1113@gmail.com
gulsanamhusniddinova3@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada global raqamlashtirish va axborot texnologiyalari shiddat bilan rivojlanayotgan hozirgi davrda fuqarolarning shaxsga doir ma'lumotlarini himoya qilishning fuqarolik-huquqiy mexanizmlari tizimli ravishda tahlil qilingan. Muallif O'zbekiston Respublikasining amaldagi "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni normalarini o'rganib, raqamli makonda (kibermakonda) yuzaga kelayotgan huquqiy bo'shliqlar va tizimli muammolarni ochib beradi. Tadqiqot doirasida shaxsiy daxlsizlik huquqi buzilganda ma'naviy zararni qoplash, ommaviy ofertalar orqali rozilikni majburlash amaliyoti va xalqaro tajriba (GDPR standartlari) o'rganilgan hamda milliy qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha aniq normalar taklif etilgan.

Kalit so'zlar: shaxsga doir ma'lumotlar, raqamli makon, fuqarolik huquqi, shaxsiy daxlsizlik, subyekt huquqlari, ma'naviy zarar, kompensatsiya, GDPR, ommaviy oferta.

KIRISH (Introduction)

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi iqtisodiyot va ijtimoiy hayotning barcha jabhalariga raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt (AI) hamda katta hajmli ma'lumotlar (Big Data) tizimlarining kirib kelishi bilan xarakterlanadi. Bugungi kunda elektron davlat xizmatlari, masofaviy bank tizimlari, ijtimoiy tarmoqlar va turli mobil ilovalar orqali fuqarolarning shaxsiy, biometrik va moliyaviy ma'lumotlari ulkan elektron bazalarda to'planmoqda va qayta ishlanmoqda. Biroq, ushbu jarayonlar jismoniy shaxslarning konstitutsiyaviy huquqlari, xususan, shaxsiy hayot daxlsizligi huquqiga nisbatan yangi kiber-tahdidlarni yuzaga keltirmoqda.

Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasida: *"Har kim shaxsiy hayotining daxlsiz bo'lishi, shaxsiy va oilaviy siri, o'z sha'ni va qadr-qimmati himoya qilinishi huquqiga ega. Har kim yozishmalari, telefon orqali so'zlashuvlari, pochta, telegraf xabarlari hamda boshqa xabarlari sir saqlanishi huquqiga ega"* [1] — deb qat'iy belgilangan. Biroq, ushbu oliy konstitutsiyaviy normani virtual makonda (kibermakonda) to'liq realizatsiya qilish va real himoya qilish mexanizmlari amaldagi fuqarolik qonunchiligimizda mukammal shakllanmagan. Shu sababli, raqamli makonda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilishning moddiy va protsessual huquqiy muammolarini ilmiy tadqiq etish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir.

ASOSIY QISM (Main Body: Analysis and Discussion)

O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi O'RQ-547-sonli Qonuni ushbu sohadagi munosabatlarni huquqiy tartibga soluvchi poydevor hujjat hisoblanadi. Ushbu qonunning qabul qilinishi muhim qadam bo'lsa-da, bugungi raqamli reallik va kiber-amaliyot tahlili qonunchilikda bir qator tizimli muammolar va "probellar" (bo'shliqlar) mavjudligini ko'rsatmoqda.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Birinchidan, shaxsga doir ma’lumotlar tushunchasining cheklanganligi.

Qonunning 4-moddasiga ko‘ra, shaxsga doir ma’lumotlar — muayyan jismoniy shaxsga taalluqli bo‘lgan yoki uni identifikatsiya qilish imkonini beradigan, elektron, qog‘oz va (yoki) boshqa moddiy jismda qayd etilgan axborotdir. Ammo zamonaviy internet texnologiyalarida foydalanuvchini aniqlash uchun faqat uning ismi yoki pasport seriyasi yetarli emas. Bugungi kunda dynamic IP-manzillar, MAC-manzillar, cookie-fayllar, geo-lokatsiya ma’lumotlari va foydalanuvchining internetdagi xulq-atvori (digital footprints — raqamli izlar) orqali ham shaxsni to‘liq identifikatsiya qilish mumkin. Amaldagi qonunchilikda ushbu raqamli identifikatorlarning huquqiy maqomi va ularni himoya qilish rejimi aniq ko‘rsatilmagan, bu esa tarmoq operatorlariga javobgarlikdan qochish imkonini beradi.

Ikkinchidan, rozilik olish institutining nomukammalligi (Rozilikni majburlash muammosi).

Qonunga ko‘ra, shaxsga doir ma’lumotlarni qayta ishlash uchun subyektning roziligi majburiydir. Biroq amaliyotda, ko‘plab tijorat tashkilotlari (masalan, yetkazib berish xizmatlari, onlayn do‘konlar, xususiy klinikalar) fuqarolardan rozilikni elektron "ommaviy oferta" (User Agreement) orqali majburiy tartibda oladi. Agar fuqaro o‘z ma’lumotlarini uchinchi shaxslarga berilishiga rozilik beruvchi tugmani bosmasa, u ushbu xizmatdan umuman foydalana olmaydi. Bu holat O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 354-moddasida mustahkamlangan **"shartnoma tuzish erkinligi"** prinsipiga mutloq ziddir. Fuqaro ixtiyoriy ravishda emas, balki xizmatga bo‘lgan ehtiyoj tufayli o‘z shaxsiy ma’lumotlarini topshirishga majbur bo‘lmoqda.

Uchinchidan, zararni undirish va kompensatsiya mexanizmining o‘ta murakkabligi.

O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 1021 va 1022-moddalarida ma’naviy zararni qoplash asoslari va qoidalari belgilangan. Agar biron-bir kompaniya bazasidan fuqarolarning shaxsiy ma’lumotlari (masalan, telefon raqamlari, yashash manzillari yoki pasport nusxalari) internetga sizib ketsa (data breach), ushbu fuqaroga yetkazilgan ma’naviy zararni sudda isbotlash mexanizmi amalda deyarli imkonsiz. Fuqaro o‘z ma’lumotlari sizgani tufayli qanday ruhiy azob chekkanini va uning aniq miqdorini moddiy o‘lchovda ko‘rsatib berishi kerak. Sud amaliyoti tahlili shuni ko‘rsatadiki, shaxsiy ma’lumotlar sizib chiqqani uchun kompaniyalardan fuqarolar foydasiga real kompensatsiya undirilgan holatlar deyarli uchramaydi. Bu esa huquqbuzarlarda jazosizlik kayfiyatini uyg‘otadi. Yevropa Ittifoqining bu boradagi tajribasiga e’tibor qaratsak, u yerdagi GDPR (General Data Protection Regulation) reglamenti bo‘yicha, shaxsiy ma’lumotlar xavfsizligini ta’minlay olmagan kompaniyalarga ularning yillik aylanmasining 4 foizigacha yoki 20 million yevrogacha bo‘lgan miqdorda ulkan jarimalar solinadi hamda fuqarolarga zararni isbotlash majburiyatisiz avtomatik kompensatsiya to‘lanadi.

XULOSA VA QONUNCHILIKKA TAKLIFLAR (Conclusion and Proposals)

Raqamli makonda fuqarolarning shaxsiy huquqlarini ishonchli himoya qilish va milliy qonunchilikni xalqaro andozalarga moslashtirish maqsadida quyidagi qonunchilik tashabbuslarini amalga oshirish taklif etiladi:

"Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida"gi Qonunning 4-moddasiga qo‘shimcha kiritilib, "shaxsga doir ma’lumotlar" ta’rifi kengaytirilishi lozim. Unga * dynamic IP-manzillar, cookie-fayllar, biometrik identifikatirlar va geo-lokatsiya ma’lumotlari* aniq huquqiy tushuncha sifatida kiritilishi shart. **O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksiga** yangi norma — **"Qonuniy belgilangan zarar miqdori" (Statutory damages)** institutini kiritish lozim. Unga ko‘ra, shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risidagi qonunchilik buzilganda yoki ma’lumotlar sizib chiqqanda, fuqaro o‘ziga yetkazilgan zararning aniq miqdorini isbotlab o‘tirmasdan, qonunda belgilangan eng kam miqdorda (masalan, BHMning 50 baravaridan 100 baravarigacha) avtomatik ravishda suddan kompensatsiya talab qilish huquqiga ega bo‘lishi kerak.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.

Tijorat tashkilotlari tomonidan ommaviy ofertalar orqali shaxsiy ma’lumotlarni qayta ishlashga "rozilikni majburlash" amaliyoti qonunan taqiqlanishi, xizmat ko‘rsatish va shaxsiy ma’lumotlarni yig‘ish jarayonlari bir-biridan ajratilishi shart.

Ushbu islohotlarning amalga oshirilishi raqamli iqtisodiyot sharoitida fuqarolarning huquqiy xavfsizligini ta’minlashga va mamlakatimizning xalqaro reytinglardagi o‘rnini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (References):

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni, 02.07.2019-yildagi
3. O‘RQ-547-son. // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi (lex.uz).
4. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (Birinchi va ikkinchi qismlari). – Toshkent: Adolat, 2021.
5. General Data Protection Regulation (GDPR) // Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council. OJ L 119, 4.5.2016.
6. Rustambekov I. Raqamli huquqlar tushunchasi va ularning fuqarolik huquqiy tabiati // Yuridik fanlar axboroti. – Toshkent, 2022. - №2. – B. 45-51.

© 2026 London International Monthly Conference on Multidisciplinary Research and Innovation. All Rights Reserved.